եւս զգուշանալու են՝ որ ընդհանուր մարդկային ընկերութեան վնասակար ակղանց վրայ չհիմնեն, ինչպէս ստէպ կը հանդիպի։ Օրինաւոր եւ կարգաւորեալ ընկերակցութիւնք՝ մանաւանդ յարդի պարագայս՝ միակ զբաւոր եւ ազդու միջոց են ի ձեռս ստորին դասուց՝ իրենց իրաւունքները պաշտպանելու։ Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ ձեռնհասութիւն ունին այս միջոցն ի կիր արկանելու։ Բայց՝ դարձեալ կը կրկնենք, իրենց շահերն ու իրաւունքները պաշտպանելու ջանացած ժամանակ՝ պլոց շահերն ու իրաւունքներն առ ոսն կոխելու չեն, եւ տերանց ու գործատուաց անիրաւութեան ու բռնութեան դէմ դնելու պատրուակաւ՝ պէտք չէ որ անոց դէմ անիրաւութիւն ու բռնութիւն ի գործ դնեն։

Ատ կը վերջացընենք մեր հատածն, որպ վերջին մասին վրայ թերեւս ուրիշ անգամ առիթ կ'ունենանք ընդարձակօրէն ճառելու. որովհետեւ դարուս գլխաւոր եւ դժուարալոյծ խնդրոց մին է, որ իւր ստիպողական կարեւորութեամբն թէ՛ ամէն կառավարութեանց եւ թէ՛ քաղաքագիտաց եւ տնտեսագիտաց բովանդակ ուշադրութիւնը կը գրաւէ։

Հ. Ղ. Ե.

ՀՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՊԵՐՍԿԵՐԵՆԻՆ ՍԿԶԲԱՏԻՐՔ

Բ.

(Շարունակութիւն)

Ե. *Ինգայանք։* — Հին պարսկերէնն ալ երկու սովորական ունգաձայն տառերն ունի ն եւ մ, որոնք անմիջապէս բաղաձայնէ յառաջ չեն գրուիր, այլ զբաւութեամբ կը կարդացուէին, ինչպէս հաւանականութեամբ կը կարծուի։

1. Ն կրկնաձեւ է 𐎠𐎢𐎠, վերջինը միայն ո-ի, իսկ առաջինը ի-ի եւ իի առջեւ։ Թէ հին բակտրիականը (զանդկերէն) եւ թէ նոր պարսկերէնը՝ նոյն ձայնը կը ցուցընեն համեմատուած ատեն։ 𐎠𐎢𐎠𐎼𐎠𐎢𐎠 նամ, նոյնպէս զանդկերէն, նրպ. ناو եւ հյ. անուն (= ա-նոմ)։ — 𐎠𐎢𐎠𐎼𐎠𐎢𐎠 անուն, նախադրութիւն մըն է հնդիկ ու զանդիկ լեզուաց մէջ ալ յաճախ գործածուած՝ անու ձեւով եւ մեր նեղբայականին նման նշանակութեամբ։

2. Մ եռաձեւ է յայտնի ա, է, ա ձայնաւորաց թուոյն համեմատ։ 𐎠𐎢𐎠, 𐎠𐎢𐎠 եւ 𐎠𐎢𐎠 որոնց քսար լեզուներէն միշտ մ կը պատասխանէ։ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 մանա, զնդ. մանանա, նրպ. ماه ամիս։ — 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 Աբմին (Աբմենիա, Հայաստան)։

Զ. *կեսաձայնաւորք։* — Ասոնց կարգէն կը հաշուին բ, լ, յ, վ. զորոնք ամենն ալ միայն լ հանելով՝ հին պարսկի լեզուն ունի։

1. Բ կրկին է ձեւով 𐎠𐎢𐎠 եւ 𐎠𐎢𐎠, որոնց առջինը կը գործածուի երբ ա կամ է, իսկ երկրորդն՝ երբ ո կը յաջորդէ։ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 բաա (հաատնել), նրպ. باد։ Հնպ. հաբաա (ամենայն), զնդ. հաբէ, նրպ. آب։ — 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 դաբո (յոլով, բազում), զնդ. դա-բա, նրպ. بر։

2. Ե որ միաձեւ է 𐎠𐎢𐎠, յաճախ կը հանդիպի եւ բառի վերջ իբրեւ նեցուկ կը գործածուի է ձայնաւորէն ետեւ՝ սակայն առանց զայն երկարելու։ Զանդիկ լեզուէն ասոր գիմաց բառն մեջ միայն յ կը գտնենք, իսկ իբրեւ վերջատառ՝ է։ Նոր պարսկերէնը շատ բառ չ'ընծայեցներ որ ապահովութեամբ կարենան բաղդատուիլ։ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 յաՒ, նոյնպէս եւ զանդկերէն։ Հնպ. դաբայ (ծով), զնդ. զբայա. նրպ. بحر։ Հնպ. դաթէ (պատ-), զնդ. դաթէ։ Հնպ. դաթէ (պար-), զնդ. դաթէ։[1]

3. Վ կրկնաձեւ է 𐎠𐎢𐎠 եւ 𐎠𐎢𐎠, առջինը ա եւ ա, իսկ վերջինը է ձայնաւորէ յառաջ։ Նոր պարսկի լեզուն այս տառն երբեմն پ կը փոխէ եւ երբեմն բնաւ անհետ կ'ընէ՝ երբ վ բաղաձայնի անմիջապէս հետեւի։ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 դաՒ, զնդ. գվաբա, նրպ. رب եւ հյ. դաառն, դաբէ։ Հնպ. վաթ (բազում), նրպ. بس, بسيار։ Հնպ. վազրա (վզրուկ, մեծ), նրպ. بزرگ։ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 վՒՒ (ցեղ), զնդ. վՒ։ Պեհլեւանի արձանագրութիւնը ծանօթ կամ շատ գործածական բառերու մէջ 𐎠𐎢𐎠 ձեւէն ետեւ է ձայնաւորը զանց կ'առնէ կամ զբաւութեամբ կ'իմանայ, ուստի եւ յաճախ 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 𐎠𐎢𐎠 վՒրաՒ = վՒրաՒ կը գրուի, զնդ. վՒ-բաՒ, նրպ. گشتاسپ, յն. Ὑστάσπης, հյ. Վշտասպ։

[1] Այս երկու անանկաս նախադիրներն պարբ եւ պարբ, ինչպէս յայտնի է, հայ լեզուիս մէջ ալ կը գործածուին։ Պարմանան, պարկեր, պարսատեալ, պարբատեալ եւայլն, որոնք մեկնոց ուսար են, եւ. կարծենք չի կրնար գտնուիլ ընդիկ հայ բառ մը, որ նոյն նախադիրն ունենայ։ Այս երեւոյթն ըստ մեզ բաւական կարեւոր է ցուցընելու՝ թէ հայ լեզուն արիական չի կրնար համարուիլ. վասն զի ոչ-արիական, եթէ չենք սխալիր, այս նախադիրը մեզի պէս տակաւ կորուսած են կամ երբէք չեն գործածած։ Դիտողութեան արժանի սա կէտն ալ կայ, որ ասկի գարու մասնագրոց յոյզորդ անուանեալ նորագիրք լեզուիս՝ այդ պարբ-նախադիրը բնաւ չեն գործածեր նորակերպ ածանցից կազմութեան օժանդակիչ, մինչդեռ մեր պարբ-մասնիկն իրենց կարծեցեալ նորագիրքեան մեծապէս նպաստած է, ինչպէս պարփակել, պարբերել, պարբաձալ եւ այլն։ Անշուշտ պարբ նոյն հեղինակաց աւելի բնաւոր էր քան թէ պարբ։ Սակայն այս ստոյգ է որ մեր պարբել եւ պարբել բայերը պարբ ու պարբ նախադիրներուն լծորդ են, եւ առջիններուն հայութիւնը տարակուսական չենք համարձակիր դնել։

digitised by A.R.A.R.@

ինչպէս յ՝ ի ձայնաւորի, նոյնպէս Լ՝ ու ձայնաւորի իբրեւ նեցուկ կը տրուի, առանց նմանապէս զայն երկարելու։

Է. Ցնսկանք, որ իրենց շլող ձայնէն այս անունը կ՝առնուն, երեք են հին պարսիկ լեզուի մէջ՝ ս, շ, ջ, իսկ ծ կ՝երեւայ թէ տակաւին չէր գոյացած կամ թէ գոնէ անոր գոյութեան սեւագիրքը չեն վկայեր։

1. Ս միայն մէկ ձեւ ունի ⟨⟨⟨ երեք ծանօթ ձայնաւորաց առջեւ ալ, եւ զանդիկ ու նոր պարսիկ նոյն ս քմականին համեմատ կու գայ։ ⟨⟨⟨ դ՝ոբ, զնդ. դերէս, նրպ. սնսայ եւ հայ., հոբդանել, հնպ. գ՝ոբ, զնդ. գերէդ, նրպ. սնսայ (երկնչել)։

2. Շ կամ Ս (ատամնական) նոյնպէս միաձեւ է ⟨⟨ եւ զանդիկ ս ու շ, եւ նոր պարսիկ ش ձայնին կը պատասխանէ։ ⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ հյ՝ս կամ ֆյ՝ս, զնդ. շ՝ս, նրպ. սնշ եւ հայ. ը՝ս-ել։ հնպ. ֆյ՝ոֆ (հաճոյք), զնդ. շ՝ոֆ, նրպ. սնշ եւ հայերէն հոս կը պատկանին ղեն, ղենոն, ղենոնիկ եւ այլն, որոնք սակայն հայ չեն. անշուշտ նաեւ մեր ը՝ս՝ որ պահլաւիկ բառ կ՝երեւայ։

Առաջին Ս՝ քմական է կամ այն ս է, զոր մեր եւրոպացի քերողներն իւր հնագոյն ⟨ ձայնովը պահած են. իսկ երկրորդ Ս կամ Շ՝ ատամնական այսինքն այն ս է, զոր եւրոպական քերողներն sով պահած են եւ մենք ու Երանեանք՝ որոշ օրինաք՝ հ ձայնի փոխած ենք։ Ասոնց Ոնկատմամբ համեմատուելու են մեր Հնդեւր. Դասալեզուին 72—76 եւ 109—116 էջերը։

3. Ջ ալ մէկ ձեւ ունի միայն՝ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨, որուն համեմատ են ձայնիւ նաեւ Զանդիկն եւ նոր պարսիկն՝ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ջ՝ոբ, զնդ. ը՝ոբ, նրպ. յոյ եւ հյ. ը՝ոբ։ հնպ. ոբ եւ այլն։ հնպ. Ա՝ոբ՝ոմ՝ոդ՝ (Արամազդ, Որմիզդ), զնդ. Ահ՝ոբ՝ոմ՝ոդ՝ոս, նրպ. Ոյոյ։

Ը. Ցիշենք վերջապէս միաձեւ շնչական ⟨⟨⟨ հն ալ, զոր հարկաւ բաղաձայնից կարգէն զատել չենք կրնար։ Այդ շունչը կ՝երեւայ թէ շատ թեթեւ էր, ուստի եւ յաճախ զանց առնուած է, վասն զի անշուշտ արտաբերութեան մէջ դրեթէ անզգալի եղած էր։ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ հ՝ոյնա՝ (չար ոգի), զնդ. հ՝ոնա՝. եւ հայ. հն, որ սակայն հայածին չէ։ Բայց հնպ. ա՝ոբ՝ոֆ (բարեմարդ կամ մարդաշատ) եւ ա՝ոֆ՝ոպ (բարեձի կամ ձիաշատ) սկզբնատառ հ շունչն անհետ ըրած են՝ վասն զի հնպ. ⟨⟨⟨ ա՝ոս, հնդ. ա՝ոս, զնդ. հ՝ոս[1] (բարի, լաւ, բարեմտ) բառն է։ Նոյնպէս անհետ եղած է բառին մէջ. այսպէս՝ հնպ. ա՝ոբ (տէր), զնդ. ահ՝ոբ՝ոս, հնդ. ասոբ՝ոս։ հնպ. ամ՝ոֆ՝ոմ (մեր), զնդ. ահ՝մ՝ոֆ՝մ՝, հնդ. ասմ՝ոֆ՝մ՝։ Այս հին պարսիկ շունչը զանդիկ լեզուի մէջ ըստ պարագայից հ կամ ֆ = հվ է, այսպէս նաեւ մեր մէջ։

Կայ սեպագեղ տառ մը ալ բաղաձայն՝ զոր Օփիերթ ը, իսկ Ֆր. Շափիկեր ֆ կը կարդայ, եւ օտար բառերու մէջ միայն կը հանդիպի, եւ է ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨։ համեմատէ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ ⟨⟨⟨ հ՝ոֆ՝ո կամ հ՝ոլ՝ֆ՝ո՝ (բարելացոյ մը անուն), դարձեալ՝ ֆ՝ոբ՝ֆ՝ոնոֆ կամ ֆ՝ոբ՝ֆ՝ոլ։

(Շարունակելի։) Հ. Ս. Ց.

ԲՆԱԳԻՏՄԱԿԱՆ

ԹՐՉՆՈՑ ԺՈՂՈՎԱԿ

(Շարունակութիւն ի՝ էջէ։)

Այս ամենայն այնպէս զարմանալի կ՝երեւի մեզի, որ մեր մտաց մէջ յուզած թեթեւ իմն տարակոյսն կրնայ անմեղադրելի ըլլալ. եւ գժուարաւ կրնայինք լիովին մեր հաւանութիւնը տալ, եթէ այս մանր թռչնոյն անսովոր ուշիմութիւնն վերյիշեալ իրաց ճշմարտութեան նպաստաւոր վկայութիւն չընծայէր։ Զաղ եղած ատեն՝ հընդկասատն զբայան կ՝որսան, կ՝ընտելացընեն եւ գանարեան դեղձանիկի նման, որմէ իր ուշիմութեամբը վար չի մնար, այլեւայլ ճարտարութիւններ կը սորվեցընեն։

Ինչ ինչ յատկութեանց նայելով՝ Ափրիկէի շքահաւն (Scopus umbretta) զբայա շատ կը դեբազանցէ, մանաւանդ իբրեւ ճարտարապետ եւ զարդարիչ։ Այս տառեղագի թռչնոյն գլխաւոր գոյնը մութ գորշ է, իսկ երկայնութիւնը՝ 21 մատնաչափ։ Շքահաւը ներքին Ափրիկէի ամէն գաւառները, Մատակասկար եւ Հարաւային Արաբիա տեսնուած է, սակայն միշտ սակաւաթիւ եւ ցանցառ։ Գետերու եւ առուակներու ափանց քովերը կը դադարի, ուր մանր ձկունք՝ իւր սնունդեան գլխաւոր պարէնն կ՝ըլլան։ Շատ զարմանալի եւ գրեթէ հրաշալի կ՝երեւան այս թռչնոյն բունին վրայք՝ ստուգապատում ճանապարհորդաց տուած նկարագրութիւնքն։ Իւր բոյնը պատկառուկի վարի կոճղին կամ երկճիւղ ոստերուն վրայ, բայց նաեւ ծառոց ոստերուն եւ բարձրաբերձ մացառաց վրայ կը դնէ։ Այս բոյնը խոհիւներէ եւ կաւէ շատ արուեստական կերպով հիւսուած է եւ վրան գմբեթաձեւ։ Իւրաքանչիւր

[1] Այս նախդիրը մեզի ալ աւանդուած է հզաբ, հնաբանգ, հուժկու, հպարտ, նաեւ անշուշտ հլու բառերուն սկիզբն, եւ կը նշանակէ յոյժ։

digitised by A.R.A.R.@